

Læringsrummets fysiske rammer – gentagelse eller nytænkning?

Skolebyggeriet har i høj grad forandret sig igennem de sidste årtier. Vi er gået fra at bygge efter en helt fast skabelon, et fast rumprogram, til en langt mere undersøgende og eksperimenterende tilgang. Denne tilgang resulterer i en lang række meget forskelligartede læringsmiljøer, i diametral modsætning til tidligere tiders mere ensartede skoler.

Denne nye tilgang afspejler i høj grad de strømninger, der er i samfundet. Strømninger hen imod, at vi som personer skal have lov til at være forskellige. Undervisningen skal tilpasses det enkelte barns behov, faglige niveau og særlige læringsforudsætninger, og selv børn med meget særlige behov skal inkluderes i de almene læringsmiljøer.

Det differentierede læringsmiljø er skrevet ind i skolereformen allerede i 1993, men er først for alvor begyndt at blive realiseret i skolerne nu. Men hvad er et differentieret læringsmiljø? Og hvordan kommer vi overhovedet derhen?

Det historiske paradoks

Når vi bygger nye skoler, skal de gerne fungere i 50, 100, måske endda 150 år. I løbet af den periode renoveres løbende, der bygges lidt om, og der bygges måske til i mindre omfang. Men skolens grundstruktur er overordnet den samme. Der står hundredvis af skoler i Danmark, som er 50-100 år gamle, og som stadig er fuldt fungerende med de samme rum, som da de blev bygget. Og selve klasselokalet som

BRITTA HJULER

Arkitekt

Bygherrerådgiver og projektleder

ved Pluskontoret Arkitekter

bh@pluskontoret.dk

grundbyggesten i læringsmiljøet er uforandret gennem mere end 300 år. Vi møder klasselokalet allerede i Rytterskolerne i 1700-tallet.

Jeg mener, man kan tale om en *megatrend*: tanken om én klasse – én lærer – ét klasselokale. Og denne trend omfatter også til en vis grad tanken om ét barn – én stol – ét bord. Klasselokalerne har varieret størrelsesmæssigt gennem tiderne, men tanken om det generelle lokale, der bruges til at undervise en større gruppe elever ved bord og stol af én lærer, er gennemgående.

Didaktikken, hvormed vi underviser, er derimod forandret markant i løbet af den samme periode. Skolereformerne har været mange igennem de sidste 100 år. Og så vidt jeg forstår, taler man om pendulsving for hvert årti inden for pædagogikken. Vi har i en periode på 100 år svinget mellem trends som “kæft trit og retning”, “udenadslære”, “rundkredspædagogik”, “målstyret undervisning” m.fl. trends og arbejder nu med temaer som “inklusion” og “differentieret undervisning”.

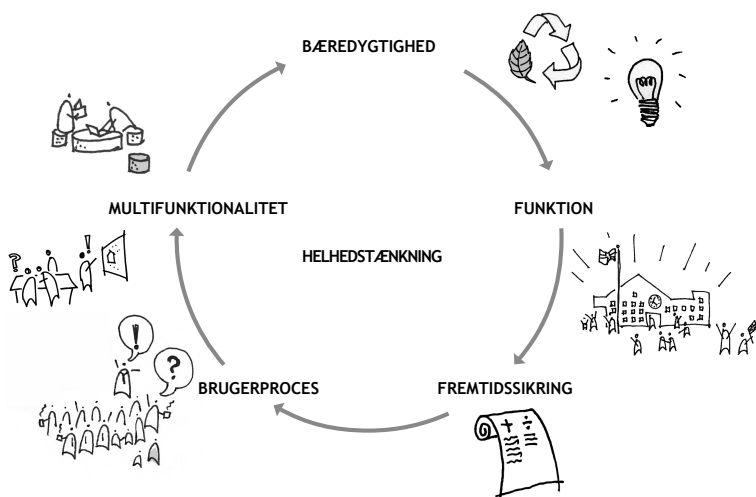
Men de fysiske rammer er de samme. Klasselokalet er det samme. Et bord og en stol per elev.

Det faktum, at bygningerne er og har været en konstant, mens didaktikken har været meget foranderlig, anser jeg for at være et alvorligt paradoks, et paradoks, som i høj grad former vores måde at tænke læringsrum nu og i fremtiden. Det er et faktum, som er meget svært at ændre på, fordi det er så grundlæggende og dybt funderet i den danske kultur. Herunder skitserer jeg et par eksempler på dette:

- Vi er vanemennesker, og det faktum, at der er langt imellem eksempler på velfungerende undervisningsmiljøer, som bryder med klasserumstanken, betyder, at det er svært at tænke “ud af boksen”. Vi er selv blevet undervist i et klasselokale af én lærer, og det bliver vores børn den dag i dag. Det er simpelthen svært at forestille sig en anden måde.
- Klasselokalet fremgår endog af bygningsreglementet, med krav til rumfang og luftskifte i forhold til antal personer og tidsinterval mellem pauser. Og ingeniørerne har deres beregningsmetoder, så hvis man vil ændre på den struktur, skal ingeniørerne pludselig til at regne på en anden måde, og myndighederne ligeledes byggesagsbehandle på en ny måde.
- En forandring af klassebegrebet vil desuden få betydning helt ind i skolens overordnede organisatoriske struktur. For hvis man skal have mulighed for at arbejde i forskellige gruppestørrelser, kræver det et lærerteam, der arbejder sammen om at undervise de forskellige grupperinger i langt højere grad,

end det sker i dag, og dermed at skolens hverdag inkl. skema-lægning og forberedelse omstruktureres.

Vi ser det i en del af de skoler, der bygges i disse år. Man er i nogle tilfælde kommet godt med, når det handler om fællesrum og grupperum, hvilket også differentierer det samlede miljø til en vis grad, men man bygger stadig traditionelle klasselokaler langt de fleste steder. Det kræver simpelthen for stor en omlægning og overvindelse at gå væk fra denne megatrend.

Figur 1. Helhedstænkning er bæredygtig og omfatter intensiv inddragelse af brugere samt gennemtænkning af funktionerne med henblik på at fremtidssikre det byggede læringsmiljø.

Monofunktionel kontra differentieret

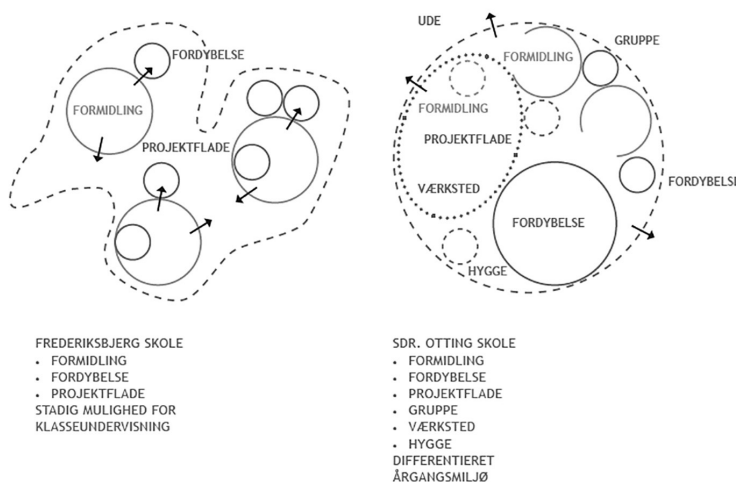
Det faste rumprogram, som vi har bygget efter i mere end 100 år, består i korte træk af en række ens klasselokaler, som hver klasselærer kan indrette efter behov, og en serie af særligt indrettede stærkt kodede faglokaler. Både klasselokaler og faglokaler er typisk fyldt op med borde og stole, der vender hen imod en tavle. Den type miljø egner sig formidabelt til en undervisning, hvor læreren taler en del, og eleverne sidder på deres bagdel lektion efter lektion. Det er det miljø, vi kun kender alt for godt fra vores egen skolegang, bortset fra at skolerne nu har fået mulighed for at fylde helt op til 28 elever i klasserne og dermed endnu flere borde og stole. Når et lokale er fyldt op med borde og stole, er det meget svært at bryde formen – der er

simpelthen ikke plads til at arbejde projektorienteret, det er for stort et arbejde at skulle flytte alle bordene for at samles i en dialogcirkel, der er ikke plads til at arbejde på gulvet eller arbejde i varierede stillinger osv. Det er, hvad jeg forstår ved et monofunktionelt læringsmiljø.

Skolereformen af 1993 lægger op til en hel række nye undervisningspraksisser, der strider imod det monofunktionelle. I skolereformen i 2014 styrkes dette af en række mere konkrete krav, der øger behovet for et langt mere differentieret læringsmiljø:

- åben skole – samfundet ind i skolen, skolen ud i samfundet
- mere bevægelse – bevægelse som en integreret del af undervisningen i alle fag
- projektorienteret undervisning osv.

Det differentierede læringsmiljø består af en serie af rumligheder, hvor forskelligartede aktiviteter kan foregå. “Formidling”, “fordybelse” og “projekt” er nogle af de primære læringsaktiviteter, som vi har brugt i forbindelse med etableringen af f.eks. Frederiksbjerg Skole i centrum af Aarhus.

Figur 2. Eksempler på funktionsdiagram for det differentierede læringsmiljø.

Men listen er i virkeligheden meget længere, faktisk uendelig lang. Formidling, fordybelse, projekt, gruppearbejde, demokratisk samtale, værksted, pause, leg, spisning, biograf, bevægelse osv.

Det handler i høj grad om muligheden for at arbejde i forskellige gruppestørrelser, fra samling af hele skolen, undervisning af en årgang, en klasse, en mellemstor gruppe, en lille gruppe, to personer og til muligheden for at kunne fordybe sig alene.

Rummets fysiske karakter har også en betydning for de aktiviteter, der optimalt set kan foregå deri. Det kan være stort eller lille, åbent eller lukket, mørkt eller lyst, inde eller ude, tomt eller fyldt med møbler, og møblerne kan variere mellem bløde og hårde, høje og lave, ja selv gulvet er en vigtig medspiller i det differentierede miljø osv.

Det er min klare overbevisning, at vi har brug for at udvikle en ny megatrend, som baserer sig på mulighed for variable aktiviteter, og som fjerner sig fra klasserumstanken.

Ramt af økonomi

Det er helt sikkert det letteste at fastholde klasselokalet og organiseringen omkring den gamle megatrend én klasse – én lærer – ét lokale. Og hvis der er en god økonomi i et byggeprojekt, så kan det også lade sig gøre at etablere et differentieret læringsmiljø, samtidig med at der er lokaler til alle klasser.

Et godt eksempel herpå er igen Frederiksbjerg Skole, hvor Pluskontoret har været bygherrerådgivere og gennemført brugerproces i en periode på seks år. Her har der været masser af pædagogiske visioner, god tid og god økonomi. Her er det med 15 m² per barn lykkedes at lave et differentieret miljø med både klasselokaler, grupperum og gode fællesarealer indrettet til formidling, fordybelse og projekt.

Der er desværre intet, der tyder på, at vi får flere penge at bygge for, og dermed ej heller så mange m² per elev. Så vi står ofte over for det svære valg imellem at få klasselokaler i den størrelse, vi plejer at undervise i, eller etablere et differentieret læringsmiljø. Der findes talrige eksempler på skoler, der bygges med 10 m² per elev, og hvor man har valgt at bygge klasselokaler til alle klasser, grupperum og fællesrum. Resultatet er meget små klasselokaler.

Sønder Otting Skole i Haderslev, hvor Pluskontoret har været bygherrerådgivere, er et eksempel på en skole med klare visioner, og hvor man har taget det store skridt og satset på et differentieret læringsmiljø. Man har valgt at organisere skolen ud fra et årgangsprincip, skemalægge for hele årgangen og forberede sig i årgangsteam. Den nye skole indrettes ikke med klasselokaler, men med et differentieret læringsmiljø til hver årgang bestående af et fordybel-

seslokale (60 m²), en åben og en lukket formidlingszone/bikube (30 m²), en åben projektflade med værkstedsfacilitet og udgang til det fri, samlingstrappe til hele årgangen, fordybelsesnicher samt grupperum. Den nye skole vil stå færdigbygget i 2020, og skolen bruger venteperioden på at forberede sig. Man arbejder allerede intensivt i team og har forskellige pilotprojekter kørende.

Anbefaling

Det differentierede læringsmiljø kender vi ikke fuldt ud endnu, der er ikke etableret et nyt paradigme for det nye læringsmiljø, og derfor eksperimenterer vi stadig.

Sådan som jeg ser det, har vi i branchen behov for at eksperimentere, analysere, evaluere og konkludere i et større forum med henblik på at få udarbejdet nogle generelle retningslinjer for skolebyggeri i det 21. århundrede. Der bør udarbejdes et nyt vejledende rumprogram med retningslinjer til den differentierede skole.

Større kommuner som København og Aarhus, hvor man kontinuerligt bygger skoler, ser ud til at kunne løfte opgaven med at udarbejde et nyt rumprogram. Det er en opgave, der kræver udviklingsparathed, eksperimenteren, evaluering og en mængde af skolebyggerier, så der er mulighed for udvikling fra gang til gang. Og det kræver, at man kontinuerligt har erfarne ressourcepersoner siddende i en intern byggeafdeling.

Det er derimod en uoverkommelig opgave for de mange mindre kommuner, der kun sjældent bygger nye skoler. De må derfor bygge på det opsamlede fælleseje af viden, som jeg mener, vi skal udvikle. Et godt alternativ er at hyre eksterne bygherrerådgivere som os selv, der har erfaring fra lignende byggerier i andre kommuner.

Det er derfor min klare anbefaling, at der bør nedsættes en tænketank eller igangsættes forskningsprojekter med det formål at udarbejde nogle generelle retningslinjer for skolebyggeri i det 21. århundrede. Et arbejde, der bør være bredt funderet på tværs af branchens repræsentanter fra Undervisningsministeriet, brancherådgivningsinstitutioner, kommuner, skoler samt byggebranche med rådgivere, for på den måde at spænde fra de teoretiske vinkler over praksis i skolen samt i byggebranchen.

Et sådant sæt vejledende retningslinjer vil højne udbyttet af de offentlige kroner, der i fremtiden investeres i nyt læringsmiljø.